

Marina Milivojević Mađarev

GEORGIJ PARO KAO SELEKTOR I UMETNIČKI DIREKTOR STERIJINOG POZORJA

Uvod

Festival Sterijino pozorje u Novom Sadu, najreprezentativniji festival domaćeg pozorišta i drame, postoji kontinuirano od 1956.¹ Od tada do danas promenilo se mnogo toga: jednom je Festival promenio ime², više puta menjana je koncepcija Festivala³, kao i način biranja predstava. Pitanje selektora Festivala je deo šireg pitanja ko i po kojim kriterijumu bira predstave za najznačajniji festival domaće drame i pozorišta. Naime, Jugoslovenske pozorišne igre (Festival Sterijino pozorje) su prvotno zamišljene kao krovni festival čitave pozorišne kulture zemlje. To je urađeno zato što se smatralo da je za uspešan razvoj zemlje važno negovati zajednički kulturni prostor i međusobnu saradnju i uvažavanje aktera te kulture. Smatralo se da će se ta nova jugoslovenska kultura u pozorištu najuspešnije stvarati preko negovanja novog domaćeg dramskog teksta, a zatim i kroz negovanje kontinuiranog postavljanja klasičnih dela nacionalne kulture. Novi Sad je izabran da bude grad u kome će se dešavati festival zato što se upravo u Novom Sadu formirala pozorišna družina koja se u prvoj polovini 19. st. razdvojila i krenula ka Beogradu i Zagrebu te ključno doprinela stvaranju Hrvatskog

narodnog kazališta, Narodnog pozorišta u Beograd i Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu. Festivalске nagrade od početka su bile značajne i omogućavale su, na primer, glumcu da se njegova reputacija poveća (čak i da u sopstvenom pozorištu postane *prvak*), a pozorište dobije na vidljivosti, što je onda značilo i lakši pristup fondovima. Insistiranje na takvom značaju ovog festivala imalo je za posledicu i stalno propitivanje kvaliteta selekcije i brojne rasprave oko toga čije predstave su uvrštene u selekciju, a čije nisu. Upravo iz tog razloga dugo se tragalo za najboljim načinom pravljenja selekcije. Od prvog festivala, pa sve do 1964. godine predstave za Festival biraju područne i umetničke komisije.⁴ No, izgleda da to nije davalo očekivane rezultate pa je 1964. Milenko Šuvaković, reditelj iz Novog Sada, postao prvi umetnički direktor i selektor festivala koji je na toj funkciji ostao i naredne godine.⁵ U narednom periodu selektori se biraju na godinu dana (Slobodan Selenić, Petar Selem, Smiljan Samec, Mateja Matevski, Josip Lešić i Slavko Jan), a umetničkog direktora nema. Čemu takve promene i šta se, u stvari, od Festivala očekivalo? Jedan od važnih ciljeva Festivala je promocija novog domaćeg dramskog teksta koji ima posebnu vrednost. Ali koju vrednost? To sa ove istorijske

Konferencija za medije na Sterijinom pozorju 1973.

distance nije ni malo lako utvrditi, ali je simptomatično da nagrada za tekst savremene drame nije dodeljena 1959., 1962., 1966. i 1970. Tragajući za ovim odgovorima u arhivi Sterijino pozorja, pronalazila sam različita dokumenta: napise u štampi, izveštaje sa sednica raznih odbora i zapisnike pisane rukom. Između svih tih papira pokušala sam razabrati kako je Georgij Paro izabran za umetničkog direktora i selektora Festivala, te kako je protekao njegov četvorogodišnji (1972. – 1975.) selektorski mandat.

Na sednici izvršnog odbora Sterijino pozorja 18. septembra 1971., u dokumentu pisanom rukom, zapisano je da hitno treba izabrati umetničkog direktora. Tu se još uvek ne vidi da li će direktor i selektor biti ista osoba. No, na sednici 4. oktobra, pominju se imena više kandidata za mesto umetničkog direktora. Na prvom mestu bio je Georgij Paro, a zatim slede Miroslav Belović, Slobodan Selenić i Bojan Štih. Svi kandidati su bili uvaženi profesionalci, a Paro i Belović su već imali i Sterijine nagrade za režiju, dok je Selenić već bio selektor. Na sednici od 26. novembra iste godine komisija je razgovarala sa kandidatom Parom. Raspravljalo se o tome da li će i dalje biti angažiran kao reditelj u HNK-u. U to vreme se o poziciji umetničkog direktora govori kao o stalnom radnom mestu

te o tome da bi selektor (tu se prvi put pominje spajanje dve funkcije) bio u sukobu interesa ako nastavi da radi u HNK-u. Napravljen je dogovor i oko drugih pitanja. Na primer visina plate za mesto umetničkog direktora – 400 hiljada dinara, zatim da će Paro imati kancelariju u Zagrebu i stan u Novom Sadu, kako će mu biti isplaćivani putni troškovi, dnevnice itd.⁶ Na kraju dokumenta stoji da mu nisu odobrili da ide u SAD da režira. Na sednici od 27. decembra 1971. Eli Finci, predsednik komisije (ovaj je

¹ Festival je osnovan u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, a sada se održava u Republici Srbiji.

² Od osnivanja do 1991. Festival se zvao Jugoslovenske pozorišne igre, a od 1992. do danas Festival Sterijino pozorje.

³ Prve godine to je bio festival predstava nastalih prema delima Jovana Sterije Popovića, zatim je bio festival praižvedbi dela savremenih domaćih pisaca, pa festival domaćeg pisca (pri čemu se pojam "domaći" menjao kako su se menjale granice države), zatim festival domaćeg pozorišta i drame, a od pre nekoliko godina domaćeg autora.

⁴ Opširnije v. u: *60 godina Sterijino pozorja (dokumentarna građa, prir. A. Kolaric)*, Sterijino pozorje, Novi Sad, 2016.

⁵ Šuvaković je 1963. godine dobio Sterijinu nagradu za režiju.

⁶ Zapisnik sa sednice Izvršnog odbora Sterijino pozorja 26. XI. 1971. Arhiv Sterijino pozorja, bez broja.

Sterijino pozorje, 1973.

dokument otkucan na pisaćoj mašini), daje izveštaj o radu Konkursne komisije na kojoj je potvrđeno da novinar Vojslav Kolarov bude predložen za direktora Sterijinog pozorja, a Georgij Paro za umetničkog direktora. U izveštaju stoji da je odluku komisija donela jednoglasno, ali se ne spominje da će Georgij Paro biti i selektor dok se u narednim dokumentima uvek zajedno pominju te dve funkcije. U istom se izveštaju daje predlog da se osnuje telo od pet članova Glavnog odbora koji bi se brinulo o kulturno-umetničkoj orijentaciji i politici Sterijinog pozorja i da se da predlog za nove članove Glavnog odbora.⁷ Već 10. januara 1972. održana je sednica Izvršnog odbora na kojoj je prisutan i Paro. Razgovara se o popuni Glavnog odbora i izboru Ocenjivačke komisije.⁸ Dogovoreno je da se organizuje Savet Okruglog stola kritike kako bi se podstakla debata o izvedenim predstavama.⁹ Takođe je razgovarano o tome da se posebna pažnja treba posvetiti inostranim gostima kojima bi se slali pozivi, organizovao program njihovog boravka na Festivalu te stupanje u kontakt sa stranim festivalima i pozorišnim institucijama radi proširivanja veza i afirmisanja Festivala u inostranstvu.

Izašao je i predlog da inostrani žiri dodeli posebnu nagradu kojom bi se s jedne strane njima ukazala čast, a sa druge pokazalo kako oni vide našu sredinu. Ovaj predlog nije zaživeo, ali je sve ukupno prilično jasno da je Sterijino pozorje sebi dalo u zadatak da domaće dramsko stvaralaštvo promovise i u zemlji i u svetu. Predloženo je formiranje komisije i o ovom pitanju. Komisijom je predsedavao umetnički direktor i selektor Georgij Paro. Takođe je predloženo i osnivanje Umetničkog veća, ali tek pošto se obavi kandidovanje novih članova Glavnog odbora.¹⁰

Vidimo da je Paro, odmah po imenovanju na mesto umetničkog direktora, uzeo aktivno učešće u raznim telima Sterijinog pozorja. Takođe je primetno da je Sterijino pozorje u to vreme imalo veliki broj različitih komisija i odbora. Područne komisije su nastavile da prave predselekciju, a selektorov zadatak je bio da gleda predstave koje su mu predlagale republičke komisije. Takođe, imao je diskreciono pravo da odgleda i uvrsti u program i predstavu koju komisija nije uzela u obzir. Iz svega navedenoga vidi se da je Sterijino pozorje davalo veliki značaj funkciji umetničkog direktora i selektora Festivala, ali da je on

istovremeno morao da vešto komunicira sa komplikovanim mrežama saradnika i savetnika koje je birala uprava Sterijinog pozorja zajedno sa republičkim telima. Istovremeno je postojala i jaka svest o tome da umetnička vrednost predstava mora biti iznad birokratskih zahteva.

Posebna priča je bio politički kontekst. Georgij Paro je pozvan na mesto selektora u jeku sukoba oko „hrvatskog proljeća“. Nekoliko dana nakon dogovora oko zauzimanja pozicije umetničkog direktora dogodiće se sastanak CK SKJ u Karađorđevu kada je slomljen ovaj pokret. O tome Paro kaže sledeće u intervju za *Globus* 2016. godine: *Kada su mi to ponudili, vojvođanska partijska frakcija je bila u stalnom trvenju sa srpskom partijom. Jedan od tih Vojvođana, zvao se Raša Radujkov, bio je komunist, zagrebački dak. Silno je volio Zagreb, upoznali smo se i pozvao me je da budem selektor u to vrlo dramatično vrijeme.*¹¹ Raša Radujkov je bio kulturni poslenik, jedan od osnivača Sterijinog pozorja i u tom trenutku je bio potpredsednik Izvršnog odbora i predsedavao je sastancima na kojima se razgovaralo o tome da Georgij Paro bude umetnički direktor i selektor, te je vrlo izvesno doprineo odluci da se od svih kandidata izabere upravo Paro koji se poslije sjetio i detalja oko svog imenovanja: *Otišao sam svom prijatelju Vladi Gotovcu, rekoh mu: 'Zovu me na Sterijino pozorje.' To je bilo neposredno (...) prije Karađorđeva. Rekao je: 'Idi. I pazi, zastupaj naše interese, ne daj se.' Ne znam jesam li ili nisam zastupao naše interese, ali sam postigao, među ostalim, da u svim perspektivama, knjižicama itd. budu zastupljeni svi jezici 'naših naroda i narodnosti' kako se to onda govorilo. Prije toga je sve to bilo na srpskom i na ekavici. Inzistirao sam na tome, bio je to samo jedan mali akcent, ali ne i nevažan. Nastojao sam, dakako, da i u izboru žirija, i u izboru predstava, izaberem ono najbolje, a ne ono što će mi diktirati netko drugi.*¹²

U Parovim ondašnjim istupanjima nema nikakvih pokazatelja da je on mogao biti sklon idejama „hrvatskog proljeća“, a sve i da je i bio pokazivati takve težnje i biti na položaju na kome se on nalazio jednostavno nije bilo moguće. Vreme u kome je Paro bio selektor bilo je sa stanovišta unutrašnje politike zemlje veoma komplikovano.¹³ Kakve su bile selekcije u ovo turbulentno vreme?

Selekcije Georgija Para i recepcija festivala

Paro je imao u prvoj godini izuzetno dobar start. Cinici su govorili da je selekcija bila odlično režirana, ali stvar je bila u tome da je on imao dobru selekciju i jednu predstavu koja je obeležila čitav Festival, a koju je, vrlo mudro, stavio na sam kraj Festivala – neposredno pre nego što će se komisija koja treba da donese odluku povući na zasedanje. I kod narednih, uspešnih selekcija (npr. prva godina Vladimira Stamenkovića) pokazalo se, da je za Festival jako dobro da postoji tzv. udarna predstava koja

⁷ Zapisnik sa sednice Izvršnog odbora Sterijinog pozorja 10. I. 1971. Arhiv Sterijinog pozorja, bez broja.

⁸ Selektor je u to vreme bio i član Ocenjivačke komisije.

⁹ Nagrada okruglog stola kritike dodeljuje se od 1966.

¹⁰ Zapisnik sa sednice Izvršnog odbora Sterijinog pozorja 10. I. 1971. Arhiv Sterijinog pozorja, bez broja.

¹¹ Željko IVANJEK, „Bio sam kazališni ledolomac a sad sam barčica na otvorenom moru, ali i dalje plivim“ (intervju sa G. Parom), *Globus*, br. 1312, Zagreb, 29. I. 2016.

¹² Isto. U arhivu kataloga Sterijinog pozorja utvrdili smo da se situacija menjala od godine do godine. Katalogi festivala su uvek (i pre i posle Georgija Para) štampani na latinici, nikad na ćirilici. U katalogu od npr. 1968. godine sve izjave umetnika koji govore hrvatsko-srpskom ijekavicom su prenošene na isti način, a umetnika koji govore ekavicom prenošeni su ekavicom po pravopisu srpsko-hrvatskog jezika. U slučaju da je predstava izvođena na slovenačkom ili makedonskom tekst je preveden ekavicom, s tim što je programska lista sa spiskom glumaca i saradnika davana dvojezično – na izvornom jeziku i na srpsko-hrvatskom. Godine 1974. u bloku posvećenom međufestivalskoj saradnji, tekstovi su štampani na jeziku naroda iz koga dolazi predstava (s tim što su tekstovi na srpsko-hrvatskom i hrvatsko-srpskom štampani latinичnim pismom), a sve zajedno je prevedeno na francuski.

¹³ Početkom sedamdesetih godina u SFRJ su se dogodila dva obračuna unutar Saveza komunista Jugoslavije. Hrvatski MASPOK je ugušen 1971. Naredne godine usledio je obračun sa vrhom komunističke partije Republike Srbije poznat kao čistka „liberala“ (pod Titovim pritiskom ostavke su podneli Marko Nikezić, Latinka Perović, Bora Pavlović, Mirko Tepavac, a Koča Popović je podneo ostavku iz solidarnosti sa njima). Ova grupa u KPJ je zagovarala povlačenje Partije iz direktnog upravljanja društvom i tržišnu ekonomiju. Nakon smene političkoj vrha SKJ smenjen je i veliki broj direktora uglednih preduzeća i glavni urednici beogradskih glasila (*Politika*, *NIN*, *Borba*, *RTV Beograd* itd.). Srpski liberali nisu bili jedinstven pokret već širok pokret koji je zahvatio političku, privrednu i društvenu elitu tadašnje Srbije. Godine 1974. donet je novi ustav SFRJ.

treba da bude pozicionirana na samom početku ili na samom kraju Festivala. Te, 1972. bila je to *Predstava „Hamleta“ u selu Mrđuša Donja, općine Blatuša* Teatra &TD iz Zagreba koja je i obeležila tu godinu. Reč je o prazvedbi dramskog teksta Ive Brešana, koju je režirao Božidar Viočić. Ova je predstava dobila nagrade za tekst savremene drame, za najbolju predstavu, za režiju, kao i onu okruglog stola kritike, a Špiro Guberina je dobio glumačku nagradu za ulogu Mačka/Laerta. Danas antologijski komad je u tom trenutku doneo sveži dah na jugoslovensku pozorišnu scenu – on je kroz predstavu u predstavi napravio komediju koja se odlikuje „ironično-satiričnim osudom dogmatske vlasti i primitivizma“¹⁴.

Važno je takođe istaći da su u toj prvoj selekciji dominirala dela savremenih jugoslovenskih pisaca: *Prozivka na večnost* Dimitrija Tadića (Pozorište „Joakim Vujić“, Kragujevac), *Na ludom belom kamenu* Borislava Pekića (Atelje 212, Beograd), *Terasa* Jovana Hristića (Narodno pozorište Beograd), *Ludaci* Dušana Jovanovića (Slovensko ljudsko gledališče Celje) i *Svečanost se odlaže* Jevrema Brkovića (CNP, Titograd). U selekciji je bila i dramatisacija dela Rodoljuba Čolakovića *Kuća oplakana* u izvođenju Narodnog pozorišta iz Sarajeva i dve predstave van konkurencije: *Da li je moguće, drugovi, da smo svi mi volovi?* Jovana Kesara (SNP Novi Sad) i mjuzikl Milana Grgića i Alfija Kabilija *Jalta, Jalta* (Zagrebačko gradsko kazalište Komedija). Nadalje, jedna od glavnih misija Pozorja bila je i ostala promocija novog domaćeg dramskog teksta. Selektor Paro je u svojoj prvoj selekciji imao jedan izuzetan novi komad i niz drugih, takođe novih i po svojoj prilici solidnih komada čime je ispunio očekivanja i misiju Festivala. Kao kuriozitet možda treba istaći da te godine Ivo Brešan ipak nije dobio Nagradu Sterijinog grada Vršca za tekst savremene komedije, već ju je dobio Borislav Pekić za njegov prvi dramski tekst *Na ludom belom kamenu* koji danas znamo pod naslovom *Generali ili srodstvo po oružju*.

U narednu je godinu Paro ušao sa dosta samopouzdanja spreman da svoje umetničke vrednosti dosledno sledi riziukujući pri tome oštru osudu. Te 1973. u selekciji je uvrstio samo šest od ponuđenih 56 predstava.¹⁵ Isključenje iz selekcije „velikih igrača“ je unapred izazvalo nezadovoljstvo i podozrenje, tim pre što u njoj nije bilo velikih

uspeha savremene domaće drame, već je akcenat bio na novim postavkama klasike. U selekciji su bile sledeće predstave: *Kristofor Kolumbo* Miroslava Krleža u režiji Tomislava Durbešića (NP Zenica), *Ekvinocijo* Iva Vojnovića u režiji Ivice Kunčevića (Narodno kazalište Marina Držića iz Dubrovnika), *Nagraždenije i nakazanije* Joakima Vujića u režiji Želimira Oreškovića (SNP Novi Sad). Nove drame bile su *Bele rakete lete na Amsterdam* Vitomila Zupana u režiji Dimitrija Jovanovića (JDP, Beograd), *Jov Ferenc* Tota u režiji Ištvana Saba (NP Subotica, mađarska Drama) i *Olovka piše srcem* Vanje Rupnik i Budimira Nešića (Atelje 212), koja je došla na Pozorje kao pobednik Festivala malih i eksperimentalnih scena Jugoslavije u Sarajevu (MESS).

Naime, selektor je svojim izborom učinio baš ono čemu veliki festivali nisu skloni – napravio je malu selekciju glavnog programa i to od kamernih predstava manjih ansambala. Reakcija na ovakvu selekciju je bila veoma oštra: nije dodeljeno čak pet nagrada – za savremenu dramu, za predstavu u celini, za režiju, za inscenaciju i kostim, za najbolju savremenu komediju. Da ne bi na sebe navukla bes, ocenivačka komisija je podelila glumačke nagrade. Glumac Relja Bašić u funkciji predsednika žirija je prilikom čitanja govora napomenuo da jugoslovenski glumci traže svoga pisca. Odmah je planula žestoka diskusija ko je odgovoran za nastalu situaciju – selektor ili jugoslovenska pozorišta. Pozorju je osim nedostatka tzv. velikih predstava zamereno to što su brojni prateći programi odrekli pažnju sa glavnog programa. Jedan od značajnijih pratećih programa bio je međunarodni simpozijum o samoupravljanju u pozorištu na kome je govorio lično Kardelj kao i brojni gosti iz inostranstva. Branitelj selekcije i selektora bio je beogradski kritičar Vladimir Stamenković koji je utvrdio da među 56 predloženih predstava u stvari i nije bilo nekih naročitih dostignuća te da je selekcija odgovarala stanju na terenu.¹⁶ Danas bismo mogli dodati da je šteta što je izostala predstava *Ranjeni orao* Ateljea 212 (dramatisacija romana Milice Jakovljević /Mir-Jam/, autora Borisava Mihajlovića Mihiza), koju je predložio beogradski tim Feliksa Pašića, a na scenu postavila prva srpska rediteljka Sofija Soja Jovanović. No, sve i da ju je Paro i uvrstio u program, opšti utisak o selekciji ne bi bio radikalno bolji.

Naredne 1974. bilo je devet predstava u konkurenciji i četiri predstave van konkurencije.¹⁷ U samoj takmičarskoj selekciji selektor je napravio veoma dobar omer klasike i novih tekstova. Prikazana je *Pokondirena tikva* Jovana Sterije Popovića u režiji Dejana Mijača i izvođenju SNP-a, do danas značajna po tome jer je donela novo čitanje klasičnog Sterijinog dela u kome se Fema počinje posmatrati kao tragičan lik zaglavljn u vojvođanskom blatu, a Mitar, njen brat i glavni moralizator u komadu, postaje sirovi i surovi patrijarhalac. Takođe te godine značajnu pažnju privlači i postavka *Mister Dolara* Branislava Nušića u režiji Miroslava Belovića i izvedbi Jugoslovenskog dramskog pozorišta. No, imajući u vidu misiju Sterijinog pozorja, iz ove naše današnje perspektive čini se da je najznačajnije pojavljivanje Dušana Kovačevića sa njegovom prvom dramom *Maratonci trče počasni krug* u režiji Ljubomira Mucija Draškića i izvedbi Ateljea 212 iz Beograda. *Maratonci* su većinski bili dobro primljeni, osim što su im mnogi zamerili psovanje na sceni. Mladi pisac dobio je nagradu za komediju, ali ne i glavnu nagradu. Dobitnik Sterijine nagrade za novi dramski tekst bio je Velimir Lukić za dramu *Zavera ili duغو praskozorje* u izvođenju NP Zenica i postavci reditelja Petra M. Teslića, dok je vanrednu Sterijinu nagradu dobio Miroslav Krleža za *Put u raj*. Za najbolju predstavu u celini proglašena je *Pokondirena tikva*, a Dejan Mijač je dobio i Sterijinu nagradu za režiju. *Pokondirena tikva* je bila i naš predstavnik na Bitefu čime je potvrđeno da je naše pozorište bilo u to vreme relevantno i u širim okvirima. Reakcije na festival su bile povoljne. Mediji su postavili pitanje da li su glumci koji su prošle godine tražili svog pisca ove godine uspešli u tome.¹⁸

U poslednjoj godini selektorskog rada Georgija Para prikazane su prazvedbe Simovićeve prve drame *Hasanaginica* i prazvedba prve drame Gorana Stefanovskog *Jane Zdrogaz* u režiji Slobodana Unkovskog. Festival je otvorio *Skup* u režiji Koste Spaića. U selekciji festivala bile su i *Hitler u partizanima* Fadila Hadžića, *A štuke nema* Tone Partljića, *Ognjište* Žarka Komanina, *Izguljeni sin* Andreja Hinga itd. Festival je imao i više predstava izvedenih van konkurencije kao i prethodne godine.¹⁹ Iz ovakvih postupaka selektora Pozorja generisaće se off-Sterijino pozorje iz koga će

nastati festival INFANT. Na Festivalu su prikazivane van konkurencije i najbolje predstave sa drugih jugoslovenskih festivala kao i uspešne postavke naših dela na inostranim scenama. Te godine primjerice Moskovski teatar Jevgenij Vahtangov izveo je Krležine *Gospodu Glem-bajevu*. Takođe, od 1973. godine, pozorišne akademije iz cele Jugoslavije počele su da se skupljaju tokom Sterijinog pozorja i prikazuju predstave. Danas se ovaj prateći program festivala zove – Pozorje mladih.

Zaključno

Selekcije Georgija Para na Festivalu su bile primereno jugoslovenske jer je njima nastojao da prikaže ono što je najvrednije u jugoslovenskom teatru, a ne nekakvu veštačku, birokratski i nacionalno uravnoteženu sliku. Takođe možemo reći da su njegove selekcije, u vreme kada se rigidnost sistema pojačavala, obeležili kritički nastrojani novi dramski tekstovi. Na njihovoj meti je bila ideološka rigidnost državnog socijalizma i dvoiličnost malogradanskog patrijarhalnog morala koji se prilagodio socijalističkom društvenom modelu. Iako se spolja činilo da je socijalistički sistem Jugoslavije čvrst, upravo je pozorište počelo da ukazuje na pukotine i slabe tačke. U drami *Predstava Hamleta u selu Mrđuša Donja* na primer, Ivo Brešan na satiričan način pokazuje besmisao rigidnosti tvrdog socijalističkog puta koji je baš u tom vremenu ponovo dobijao na zamahu.²⁰ Dušan Kovačević u crnoj

¹⁴ Branko HEČIMOVIĆ, *Antologija hrvatske drame III.*, Znanje, Zagreb, 1988, str. 421.

¹⁵ V. Miodrag KUJUNDŽIĆ, „Prekretnica?“, *Dnevnik*, Novi Sad, 21. IV. 1973.

¹⁶ Vladimir STAMENKOVIĆ, „Pozorište u traženju sebe“, *NIN*, maj 1973., Beograd, str. 44. i 45.

¹⁷ Kompletnu selekciju Sterijinog pozorja v. u: *60 godine Sterijinog pozorja* (dokument. grada, prir. A. Kolarić), Novi Sad, Sterijino pozorje, 2016.

¹⁸ Dalibor FORETIĆ, „Jesu li glumci našli svoga pisca?“, *Vjesnik*, Zagreb, 17. IV. 1974.

¹⁹ Kompletnu selekciju Sterijinog pozorja v. u: *60 godine Sterijinog pozorja* (dokumentarna grada, prir. A. Kolarić), Novi Sad, Sterijino pozorje, 2016.

²⁰ Trijumf *Predstave Hamleta u Selu Mrđuša Donja* na Festivalu zbio se ubrzo nakon što je ugušeno „hrvatsko proljeće“.

Sterijino pozorje, 1974.

komediji *Maratonci trče počasni krug* govori o „starcima“ koji bi da večno vladaju tako što godinama farbaju jedan isti mrtvački kovčeg.²¹ Ljubomir Simović u *Hasanađinici* kroz svoje tumačenje narodne balade govori o tome kako se lokalni moćnici patrijarhalnog društva međusobno bore manipulišući istinom i sudbinama nemoćnih i slabih. Dakle, sistem je kroz političke čistke demonstrirao svoju čvrstinu, a pozorište je kroz nove dramske tekstove vika- lo *Car je go!* Drugi važan estetski prevrat koji je otprilike u

to vreme započeo u jugoslovenskom teatru, a selektor Georgij Paro ga je zdušno podržao, bio je vezan za razumevanje uloge režije u postavljanju klasičnog dramskog teksta. Na repertoarima jugoslovenskih pozorišta počele su se sve više pojavljivati predstave u kojima su reditelji davali sebi za pravo da ponude novo, često radikalno, tumačenje dramskog teksta. Jedan od najznačajnijih primera ovakvog iskoraka na Festivalu je uspeh *Pokondirene tikve* Jovana Sterije Popovića u režiji Dejana Mijača.

U ovoj predstavi glavna junakinja Fema prvi put nije tretirana kao „pokondirena tikva“, već kao ljudsko biće koje sanja lepši život i strada kao žrtva rigidne zajednice. Nakon ovog iskoraka, u selekcijama narednih selektora (Stevo Žigon i Vladimir Stamenković) biće sve više predstava koje menjaju dotadašnje razumevanje dramske klasi- ke²² da bi od osamdesetih do danas reditelj stekao puno pravo na autonomno tumačenje teksta. To ne bi bilo moguće, ili bi se eventualno kasnije dogodilo, da nije bilo hrabrosti i vizije umetničkog direktora i selektora Georgija Para. Na selektorski rad Georgija Para nadovezao se pristup Vladimira Stamenkovića koji je u svojim selekcijama nastavio da zagovara kritički pristup prema rigidnim aspektima socijalističkog društva i pravo reditelja da razvijaju autonomnu pozorišnu poetiku.²³ Kada je završen Stamenkovićev mandat, estetika jugoslovenskog teatra i drame bila je trajno promenjena. Upravo je Paro kao selektor i umetnički direktor Festivala svojim radom učinio ovu promenu mogućom. Uticaj tog delovanja osećamo i danas. Pozorišni komadi koji su onda promovisani sada su deo savremene dramske klasi- ke, a autonomna rediteljska poetika je postala sasvim prihvaćena u svim jugoslovenskih pozorištima. I na kraju, a možda i najvažnije: i pored toga što se zemlja u kojoj je Festival osnovan raspala pre tri decenije, države naslednice baštine primenu ideja o tome kakav treba da bude odnos pozorišta spram društva i države, a Georgij Paro kao umetnički direktor i selektor Jugoslovenskih pozorišnih igara bez sumnje je bio jedan od onih koji su trasirali taj put.

²¹ Praizvedba komada *Maratonci trče počasni krug* bila je nakon „sloma liberala“, a u jeku priprema za proglašenje novog ustava.

²² Primeri: M. Držić, *Dundo Maroje* u režiji Miroslava Belovića, JDP, 1977.; B. Nušić, *Pučina* u režiji Dejana Mijača, JDP, 1978.; I. Cankar, *Kralj Betajnovce* u režiji Dušana Jovanovića, Mestno gledališče Ljubljana, 1979.

²³ Između četvorogodišnjeg mandata Georgija Para i petogodišnjeg mandata Vladimira Stamenkovića jednu godinu je selektor bio glumac i reditelj Stevo Žigon.

Izvori

Literatura

60 godina Sterijino pozorje (dokumentarna građa, pri- r. Aleksandra Kolarić), Sterijino pozorje, Novi Sad, 2016.

Branko HEĆIMOVIĆ, *Antologija hrvatske drame III*, Znanje, Zagreb, 1988.

Novinski članci

Dalibor FORETIĆ, „Jesu li glumci našli svoga pisca?“, *Vjesnik*, Zagreb, 17. april 1974.

Željko IVANJEK, „Bio sam kazališni ledolomac a sad sam barčica na otvorenom moru, ali i dalje plovim“ (Intervju sa G. Parom), *Globus*, br. 1312, Zagreb, 29. januar 2016.

Miodrag KUJUNDŽIĆ, „Prekretnica?“, *Dnevnik*, Novi Sad, 21. april 1973.

„Razgovori sa okruglog stola kritike XIX Sterijino pozor- ja“, *Scena*, Godina X Knjiga II broj 4, jul-avgust 1974., str. 51. i 52.

Vladimir STAMENKOVIĆ, „Pozorište u traženju sebe“, *NIN*, maj 1973. Beograd, str. 44. i 45.

Dokumenti

Sednice Izvršnog odbora Sterijino pozorje od:

od 10. I. 1971. Arhiv Sterijino pozorje, bez broja;

18. IX. i 4. X. 1971., Arhiv Sterijino pozorje broj: 362/1071;

od 26. XI. 1971., Arhiv Sterijino pozorje, bez broja;

od 27. XII. 1971., Arhiv Sterijino pozorje broj: 01-502.